Bernhard Severin Ingemann

Den gamle Rabbin

Af *Noveller*, 1827

~~~~~~~~~~

Opsætning og sproglig tillempning :
Kristian Nielsen

Noter :
Steffen Lauge Pedersen

”Paa Eckersbergs berømte Billede af den Nathansonske Familie sidder ved Klaveret Ægteparrets næstældste Datter, Hanna, med Hænderne hvilende paa Tasterne og Ansigtet halvtdrømmende vendt udad mod Beskueren”. - Fra Hans Kyrres biografi over *Henrik Hetz’ Liv og Digtning* (1916). - Ingemanns novelle udspiller sig i dette miljø.
~~~~~~~~~~

C. W. Eckersberg : Frederik VI i audiensgemakket på Amalienborg 1825

P. Klæstrup : Jødefejden i København 1819

C. W. Eckersberg : Jødefejden i København 1819. I baggrunden ses et eksempel på de voldelige forfølgelser af jøderne

”Er din forfølgelsesdag nu kommen igen? fortabte, ulykkelige Israel!” — sagde den gamle Rabbin[1] Philip Moses og rystede sit hvide, gråskæggede hoved, da en efterårsaften 1819 stenene fløj ind ad vinduerne til ham, medens den hamborgske pøbel råbte: ”Hep! Hep!”[2].

”Ja, I har ret!” — vedblev han — ”Jerusalem er lagt i grus og forstyrret. Sten os kun, I Jehovas morderengle![3] I hans vredes hylende udsendinge! Hans langmodighed var stor; men hans folk forglemte ham i sin udlændigheds smitte: De foragtede loven og profeterne i de fremmedes

---

[1] På Nu-dansk *Rabiner*. Hebraisk*: Rabbi*.

[2] Note af Ingemann: *Dette Forfølgelses-Raab har man udlagt ved Begyndelsesbogstaverne af de ord: ”Hierosolyma est perdita”,* ɔ: *Jerusalem er ødelagt.*
På *Wienerkongressen* i 1815 bestræbte de deltagende magter, især den såkaldte *Hellige Alliance* (Rusland, Preussen og Østrig), sig for at genetablere de forhold, Napoleon havde forstyrret, og man fik i al stilhed sat de ”før-revolutionære Jødeordninger” i kraft igen. En i Preussen i 1812 vedtaget ”Emancipations-lov” for Jøder kom aldrig i brug efter den gode hensigt, og mange fremtrædende ”kulturpersonligheder”, såsom Ludwig Achim von Arnim (1781-1831) og Clemens Brentano (1778-1842), forfattede dybt odiøse jødefjendtlige propaganda. Dette eskalerede yderligere frem til det tidspunkt, hvor handlingen i denne fortælling udspiller sig. I 1819 havde der netop været begivenheder svarende til de her beskrevne i adskillige byer, såsom Würzburg og Frankfurt am Main.
Arno Herzig henleder i en artikel i en publikation for *Bundeszentrale für politische Bildung* opmærksomheden på et brev skrevet af jøden Johann Jacoby (1805-1877) i 1834, kort efter at Ingemann havde skrevet *Den gamle Rabbin*. I dette brev skrev Jacoby bl.a.: ”Efter at vi er blevet lammet i vore borgerlige rettigheder, ser vi os udelukkede fra alle æreshverv, offentlige stillinger, selv fra uddannelses-hverv; ikke engang officerer, torveskriver, landmåler, apoteker, beregner, postbud kan en jøde være. Overalt bliver han hæmmet i udviklingen af sine evner og herudover dette - og som en naturlig følge heraf - prisgivet til almindelig foragt”. Ordene *Hep ! Hep !* er blevet benyttet overalt for at moppe jøderne, også i Rusland, hvor diskrimineringen har været meget omfattende og langvarig.

[3] Blandede Digte. P. Blicherolsen (Peder Blicher Olsen) (1759-1832). Konferentsraad, Medlem af Videnskabernes Selskab i de Forenede Stater. Qui quæ nos amant, quos quas vicissim amamus (De, der elsker os, elsker vi til gengæld): *Blandede Digte*, 1815: ”Vore Jøder”:

Snart kloge Brødre trygt jer ned I kunne sætte,
Og synge, Jehova, nu føle vi os mætte !
Ej nogen Israelit med Rette tvivle kan,
At Danmark for ham jo er forjættet Land.
Hvis I erindres lidt om Morderenglens Svøbe
derved at hertillands er intet mer at kjøbe,
Lad slig Artikel ej Jer styrre i Jer Fryd !
Naar man har faaet Alt, er Nøjsomhed en Dyd.

porte; de har blandet deres blod med de vantros — se! Derfor skal Guds folk udslettes af jorden og bortstenes af de levendes land" — —

"Ak, bedstefader, bedstefader!" — jamrede hans børnebørn og klyngede sig til ham i deres angst — "beskærm os mod de grusomme kristne!".

"Er I Israels børn endnu" — svarede den gamle roligt — "så fold eders hænder og bøj eders knæ! Vend eders åsyn mod østen, mod gruset af Guds hellige stad og bed til Jehova, eders fædres Gud! — rammer da stenen eders hoveder og knuser eders hjerner i bønnen, da pris Jacobs Gud[1] med mig og dø i den herre Zebaoths[2] navn! Da skal hans keruber[3] bære eder til fader Abrahams skød"[4].

"Er det al den trøst, du ved, enfoldige gamle!" — sagde hans søn Samuel, børnenes fader. Han var den rigeste juveler i Hamborg og så nu sin prægtige bod udsat for at ødelægges eller plyndres af den rasende pøbel. — "Ved du intet andet råd end at bede?" — Jeg ved et bedre: Vi vil s'gu alle lade os døbe i morgen!".

"Vil du svige dine fædres tro af frygt for dine juveler? min søn!" — spurgte den gamle og kastede et foragteligt blik på den rige, skælvende israelit, som angst løb fra skab til skab og pakkede sine kostbarheder sammen.

"Mig er det s'gu ligegyldigt, enten man kalder mig jøde eller kristen" — sagde Samuel — "når jeg kun kan bjerge gods og liv. Men når det gælder om jeg skal være en rig mand i morgen eller en kæltring[5] — når det gælder om jeg skal gå i fred på gaden og på Børsen, eller jeg skal drilles af drengene på gaden og vove lemmer og helbred og det kostbare liv — når det gælder mine juveler, mine spejle, min kone, mine børn og mine vinduer — så måtte jeg s'gu være en stor dåre, om jeg tog i betænkning at lade mig døbe med en

---

[1] Se f.eks. Salmernes Bog 146, 5.

[2] Zebaot er et ord fra den hebraiske bibel. Det kan oversættes som *hærskarer*. I Rom. 9, 29 har de ældre oversættelser "den Herre Zebaoth"; i 1992 ændret til "Hærskarers Herre".

[3] Keruberne er nogle såre ejendommelige fabeldyr (engle), som er bedst beskrevet i Ezekiels bog 10: "Hele deres krop, deres ryg, deres hænder, deres vinger og hjulene var fulde af øjne, der sad rundt på dem alle fire, på hjulene. Jeg hørte, at hjulene blev kaldt Galgal. Hver havde fire ansigter: Det første havde et kerubansigt, det andet et menneskeansigt, det tredie et løveansigt, det fjerde et ørneansigt".
I det hebraiske ord "galgal" = 66 = 3 x 22 gemmer der sig en mængde religiøs mystik. F.eks. svarer den numeriske værdi af galgal til antallet af bøger i bibelen, som afsløret af profeten Ezekiel. De hebraiske bogstaver har alle en talværdi, hvilket åbner op for myriader af mere eller mindre fantasifulde "identifikationer". Aleph = 1 + Taw = 400 = 401, hvilket svarer til talværdien af navnet Esaya.

[4] Lukas 16, 19-23: Der var en rig mand, som klædte sig i purpur og fint linned og hver dag levede i fest og pragt. Men en fattig mand ved navn Lazarus lå ved hans port fuld af sår, og ønskede kun at spise sig mæt i det, der faldt fra den riges bord, og hundene kom tilmed og slikkede hans sår. Så døde den fattige, og han blev af englene båret hen i Abrahams skød.

[5] Landstryger; stodder, m.v.

håndfuld vand. Det er jo dog kun lumpne ceremonier, som kan være lige så gode som alle vore fiksfakserier. I vore tider er den tro s'gu den bedste, som giver sikkerhed og fred i handel og vandel".

"Elendige søn!" — sagde gamle Philip Moses og rejste sig — "fordømt være den ånd, som taler gennem din mund! Det er den, som har forpestet Guds folk og gjort det til en skændsel på Jorden og en vederstyggelighed for Herren i Himlen. — Fordømt være det gods og det liv, for hvilket du vil sælge dine fædres tro og bespotte selv det udlændingens alter, hvortil du vil fly i din nedrige fejhed! — Fordømt være den sikkerhed og fred, for hvilken du forråder Jehova! — Fordømt den handel og vandel, som har gjort Guds folk til slaver af mammon og til guldkalvens[1] afsindige tilbedere!".

"Du taler over dig, gamle!" — svarede Samuel — "og forstår dig ikke på at føje dig i tiden. Du er gammel og hænger ved det gamle; men dine profeters tider er s'gu forbi".

"Deres ord skal stå til den yderste dag!" — udbrød den gamle og hævede sit hoved — "og dem skal jeg forkynde blandt Eder, om så jorden brænder og synker under min fod! Er det ikke forbandelse nok, at vi er en adspredt, lynslagen hjord, henkastet i den vide verden og fordømt til et foragtet liv i den fremmedes land? — Skal vi lægge fordømmelse til fordømmelse og nødes til at foragte os selv og kalde den hånd retfærdig, som forhåner og nedknuger os i dyndet?".

Juvelerens prægtige sal var fuld af flygtende israeliter, som søgte tilflugt og beskyttelse hos den rige Samuel, medens politiet og vagten på skrømt gav sig mine af at ville bringe deres larmende forfølgere til rolighed.

Alle jamrede højt over deres ulykke, og nogle så forundrede på den gamle Philip Moses, der stod, høj og mægtig som en profet, iblandt dem og nedtordnede kraftige ord blandt sine skælvende trosforvandte[2].

Et par gamle rabbinere med langt skæg og sorte silketalarer[3] hørte kun opmærksomme og rolige på denne deres menigheds ældste. Men de unge, glathagede israeliter råbte ve og jammer over hamborgerne, over deres sønderslagne vinduer og over al den skade, de led i deres handel og næring ved denne nye, ulyksalige forfølgelse.

"Ak, havde min moder kun ikke været min fader så tro!" — sagde en ung, lapset israelit — "så kunne jeg dog måske gå med fred på komedien i aften og se den smukke Mamsel[4] Wrede, uden at kendes og udskældes for en

---

[1] Guldkalven, gudebillede, som israelitterne i deres utålmodighed fremstillede, mens Moses var oppe på Sinaibjerget; da han kom ned derfra, knuste han det i vrede (2. Mosebog, kap. 32).

[2] Trosfæller.

[3] Langt klædningsstykke, især overklædning, der når til anklerne.

[4] Betegner en ugift, yngre kvinde; afledt af mademoiselle.

jøde og måske få stene i hovedet på vejen" — "Ak, var vi aldrig omskårne!" — råbte en anden — "vi går jo med livet i hænderne på gaden" —

"Ak, var vi alle kun døbte!" — råbte en tredie — "var det så med ætsende vand, som kunne gøre vore sorte hår lyse og udslette det brændemærke, hvormed Jehova har udstødt os blandt vore fjender!".

"O, ve os! ve os!" — råbte kvinder og børn — "hvorhen skal vi fly i vor store nød og trængsel? Ak, var det morgen og denne ulykkesnat forbi!".

"Hold inde med eders skrig, I afsindige!" — udbrød nu Philip Moses — "Herren har slået Eder med galskab og med blindhed og med hjertens forstyrring; han har adspredt Eder blandt alle riger på Jorden for eders forvendtheds skyld; han har givet dig et bævende hjerte, Israel! Så din fodsål har ingen hvile, og du går med dit liv i din hånd og ræddes nat og dag og siger om morgenen: Gid det var aften! Og om aftenen: Gid det var morgen! For dit hjertes rædsel og for dine øjnes syn, som du nu ser. Men hør hvad Herren taler til Eder ved sin tjener fra tabernaklet i eders udlændigheds synagoge! Er eders trængsel for stor, og er forsmædelsen større, end eders overtrædelser, så ryst støvet af eders fødder og udvandrer af den stad, som mishandlede eder! Lad det uretfærdige mammon tilbage i ransmandens hånd! Og tag kun med hvad I ved, der ingen forbandelse klæber ved for Jehovas åsyn! — Se! så skal jeg føre Eder fra stad til stad og fra land til land, til vi finder en plet på Jorden, hvor Jehova vil tilhylle vor skændsel og giver os et fristed blandt menneskenes børn eller, som vore fædre, blandt de vilde dyr i ørkenen!"[1].

"Hvad drømmer du om, gamle!" — råbte hans rige fjender i munden på hverandre — "Vort surt erhvervede gods skulle vi forlade og gå som prakkere om i verden med posen på nakken? — Hvor finder vi en bedre handelsstad, end denne? Og hvor i Verden er vi ikke udsatte for drillerier og forfølgelser? Til det forjættede land går der ingen vej mere tilbage, og med dine drømme kan vi s'gu ikke føde kone og børn og fortjene specier og blanke dukater"[2].

"Troede I på Jehova[3]" — svarede Philip Moses — "så troede I også på vejen til det forjættede land[1]; men den tanke er for stor for eders forsagte

---

[1] Det er næppe muligt fuldt ud at identificere kilderne til Ingemanns patetiske, retoriske, næsten profetisk klingende, udtalelser. At læserkredsen dengang var velbevandret i og havde et engageret forhold til bibelhistorien, skal man ikke tage fejl af. Emnets idé-historiske indhold gør det imidlertid stadig tankevækkende.

[2] 1 Dukat = 2 Rigsdaler. 1 Daler = 96 Skilling. Da Kronen blev indført som hovedmønt i Danmark, svarede 1 Daler til 2 Kroner. *Blanke Dukater* er en hentydning til, at Dukaten på Ingemanns tid var en stor søvlmønt.

[3] Se Romerbrevet, kap. 9-11. Når man i den kristne kirke fastholder, at det jødiske folk stadig er Guds udvalgte folk, skyldes det bl.a., at Paulus siger i 11,1-2: "Har Gud da forkastet sit folk? Aldeles ikke! Jeg er jo selv israelit, af Abrahams slægt, af Benjamins stamme. Gud har ikke forkastet sit folk, som han først har vedkendt sig".

sjæle. De ægyptiske kødgryder er Eder kærere, end den himmelfaldne manna[2] i ørkenen, og opvakte Herren en Moses blandt Eder igen, ville I stene ham, som eders fædre har stenet profeterne".

"Hvad nytter al den snak til? enfoldige gamle!" — sagde nu hans søn, den rige juveler — "sæt dig hen i din bedstefaderstol og leg med børnene, Moses! medens vi andre rådslår om, hvad her er at gøre! Han går i barndom" — sagde han til de andre — "og er somme tider ikke rigtig i hovedet. Han har lagt sig ud med hele sin familie, og jeg giver ham nådsensbrødet[3] i mit hus, som I ved — men desuagtet må jeg tåle mange hårde ord og urimeligheder af ham".

Nu begyndte der en mumlen og surren i stuen, som i en bikube, medens enhver ville give råd til hvorledes man skulle forlige sig med hamborgerne. Nogle mente, man måtte sende en deputation til rådet og udbede sig militær bevogtning ved husene.

"Det nytter ikke!" — råbte andre — "de lumpne hanseater[4] er just vore værste fjender; det er disse dumme, opløbne kræmmerdrenge, som misunder os vor snildhed og gevinst, og det er just dem, som ophidse pøbelen imod os".

"Så lad os flytte til Altona![5]" — råbte andre — "de danske grødhoveder er nok så kloge, at de gerne modtager os med vore rigdomme, og de vil s'gu være glade ved at gøre de stornæsede hamborgere et afbræk for deres "Schukelmeier-Råb"[6].

"Men når den første storm er forbi, vil vi fortryde det" — råbte andre — "der er dog ikke den handel og vandel som her. Det er bedre at blive og tåle en smule forhånelse [ind] imellem, end at lide skade i vor handel og velfærd".

"I alt fald kan vi jo lade os døbe!" — sagde Samuel — "så er vi s'gu ikke mere jøder end alle hamborgerne selv".

Mon Ingemann har givet heltinden i denne historie sit navn med tanke på Paulus?

[1] Det forjættede land, traditionelt, religiøst navn for Kanaans land, dvs. Palæstina/Israel. Navnet går tilbage til 1. Mosebog, kap. 12, hvor Gud lover Abraham: "Jeg vil gøre dig til et stort folk og velsigne dig. Jeg vil gøre dit navn stort og du skal være en velsignelse".

[2] Størknet saft fra forskellige træer, især mannaask (*Fraxinus ornus*, ask), der vokser i Sydeuropa og bl.a. dyrkes på Sicilien.

[3] Brød, som af nåde og barmhjertighed, gives trængende, især gamle.

[4] Hanseforbundet var et handelsforbund, som knyttede en række nordtyske stater sammen i en stærk sammenslutning, et handelsforbund. Hanseaterne, som man også kaldte Østersøtyskere, var dominerende købmænd i området med varebytte og handel med korn og fisk, som eksporteredes til Vesteuropa.

[5] Var indtil 1864 en meget vigtig, dansk havneby.

[6] Note af Ingemann: *Schukelmeier, eller finere blot Hr. Meier, var et Spotord, der skal betyde: Smugler og hvormed den hamborgske Pøbel beskyldte de Danske for at have indsmuglet de Franske i Hamborg.*

”Hvad kan det hjælpe?” — svarede en lurvet jøde med skæg — ”det er ikke for vor tros skyld, de forfølger os, det er kun vor rigdom og pragt, som gør ondt i deres misundelige øjne. Vore smukke huse er vor ulykke og vore prægtige ekvipager, vore lyststeder ved Elben og Alsteren[1] og vore unge lapsers pralhalserier. Gå med skæg som jeg, og med luvslidte klæder! — Lev godt inden døre! men bær ikke eders velfærd til skue! — Så er der ingen, som misunder og forfølger Eder. Lad så længe nok drenge pege fingre ad os på gaden og skælde os ud for hvad der skulle være vor stolthed at være! Thi om de også spytter ad os, som vi var spedalske, så er vi dog Guds udvalgte folk[2]. Vor gerning og vor ægteseng velsignes, vi opfylder jo alle lande og fortærer deres marv, vi er folkenes herre, når vi ikke blues ved at synes deres slaver”.

Dette råd blev forkastet af de moderne, rige israeliter, som ikke havde lyst til at gå i sæk og aske og give slip på glansen af den herlighed, de med så megen ydmygelse og så mange smålige kneb[3] havde erhvervet.

”Nej, da ved jeg s’gu et bedre råd” — sagde en af de rigeste, som før havde gået omkring og solgt gamle klæder. ”Vi vil skiftes til at gøre skildpaddegilder; vi vil bede alle de unge grosserersønner til bords hos os — vore døtre og koner skal være milde og føjelige imod dem og ikke agere så knibske og ærbare. Det er s’gu dog bedre at besvogres lidt med de kristne, end have dem til uvenner i denne tid”.

Da rejste gamle Philip Moses sig med dyb foragt for sit eget folk og den elendige ånd, som besjælede det. Han sønderrev sine klæder og forbandede den tunge, som sidst havde talt. Derpå søgte han kraftigt at ryste deres sjæle og vække ånden hos de bedre iblandt dem, ved at skildre dem den usselhed og foragtelighed, hvortil deres egennytte og lave vindesyge havde fornedret dem. Han kaldte deres nærværende forfølgelse en retfærdig straf af Jehova for deres dybe vanslægten og hensynken i guldgraven. Han fordømte deres ligegyldighed for fædrenes tro og sæder og deres afvigelse fra loven i sabbattens hemmelige vanhelligelse, i at de afragede deres skæg og bluedes

---

[1] En biflod til Elben.

[2] Se Romerbrevet, kap. 9-11. Når man i den kristne kirke fastholder, at det jødiske folk stadig er Guds udvalgte folk, skyldes det bl.a., at Paulus siger i kap. 11, 1-2: ”Har Gud da forkastet sit folk? Aldeles ikke! Jeg er jo selv israelit, af Abrahams slægt, af Benjamins stamme. Gud har ikke forkastet sit folk, som han først har vedkendt sig”.
Mon Ingemann har givet heltinden i denne historie sit navn med tanke på Paulus?
En rettroende jøde ville normalt ikke tage Herrens navn i sin mund, men benytte en omskrivning, så som ”Adonai”, hebraisk for ”herre” ikke ”Herren”. At gøre dette gældende over for Ingemann vil dog være at gå for vidt !

[3] Dette er skarp tale i den milde Ingemanns mund. Han mener utvivlsomt ikke, at jøderne som sådanne i al almindelighed betjener sig af ”smålige kneb”, kun at de værste jøder selv erkender deres ”nyttige” fejl, hvilket Philip Moses i den følgende sætning sætter ideologisk på plads. At Ingemann i den givne sammenhæng balancerer på en moraliserende knivsæg, er en anden sag. Hans sympati for den gamle Rabbin er imidlertid umiskendelig.

ved at gælde for, hvad de var. Han fordømte deres samkvem med de kristne og krybende nederdrægtige indsmigren hos deres forfølgere. Han fordømte deres ægteskaber med de kristne, hvormed to af hans egne sønner havde fortørnet ham. Han lyste forbandelse over deres evige handelslyst som den åndsfortærende giftkilde til deres fordærvelse, og ønskede til sidst, at alle stater ville forbyde dem denne deres kæreste næringsvej og nøde dem til anden borgerlig gerning, der gav deres indgroede vindesyge mindre næring.

Men da opløftede alle hans trosforvandte et højt skrig imod ham og kaldte ham en afsindig forræder, som ville deres undergang. Dog han hævede endnu engang sin mægtige røst, overdøvede deres skrig og talte til dem med profeternes ord: "Din ondskab skal tugte dig, Israel! og dine afvendelser straffe dig"[1] — sagde han — "Se! — siger Herren — jeg havde plantet dig til en ædel vinkvist, som skulle ganske være en trofast sæd, og hvorledes er du så omvendt for mig til forvendte kviste af et fremmed træ![2] Om du end ville to dig med salpeter og tage dig megen sæbe[3], da er dog din misgerning fuld af pletter for mit ansigt, siger den Herre Herre[4]. — Se! Eders bedragerier og misgerninger har bortvendt velsignelsen" — vedblev han — "og eders synder forhindret forbarmelsen fra Eder. I har, som fuglefængere, opstillet snarer for at fange folk og fordærve den fremmede, og som gravene er fulde af uterligheder, så er eders huse fulde af svig; derfor er I blevet store og rige. I er blevet fede og glinser ved eders onde handler. I havde lykke, men gjorde ingen ret. Skulle jeg ikke hjemsøge eder for disse ting — siger Herren — og skulle ikke min sjæl hævne sig på sådan et folk som dette! Far op på deres mure og fordærv dem, I fremmede! men gør ikke aldeles ende med dem! Borttag deres kviste — thi de er ikke Herrens!".

Næppe havde han udtalt, førend der nu atter fløj en stenhagel[5] mod vinduerne og knuste de tillukkede skodder, medens det vilde forfølgelsesløsen lød med hujen og hånlatter fra gaden.

"Bort, bort med den gamle profet!" — mumlede nogle — "han nedbeder jo forfølgelsen over os".

---

[1] Jeremias 2, 19: *Lad din ulykke tugte dig, lad din troløshed straffe dig; du skal indse, hvor ondt og bittert det er, at du svigtede Herren din Gud og ikke frygtede mig, siger Herren, Hærskarers Herre.* Bibeludgaven fra 1992.

[2] Jeremias 2, 21: *Jeg havde dog plantet dig som en vinranke, en ægte stikling. Hvor kunne du forvandles til et vildskud, en uægte vinstok?* Bibeludgaven fra 1992.

[3] Jeremias 2, 22: "Om du så vasker dig med sæbe og ødsler med lud, er du i mine øjne plettet af synd, siger Gud Herren". Bibeludgaven fra 1992.

[4] Udtrykket "Herre Herre" findes i danske bibler fra Ingemanns tid, f. eks. i Vajsenhus bibelen trykt i 1806. Se forrige note.

[5] Stenregn.

”Nu er det ikke tid at præke den gamle sladder for os om vore synder!” — sagde hans søn, den rige Samuel — ”men vil du blive længere i mit hus, så vil jeg s’gu ikke høre et ord mere. Det var bedre, du gik hen og ragede dit skæg af, at du kunne se ud som et andet menneske. Vi må s’gu tude med de ulve, vi er iblandt, og får pøbelen øje på dit lange bukkeskæg og din maskeradedragt, så river de mig vel huset ned over hovedet”.

”Ak, bedstefader, bedstefader!” — råbte de mindste børnebørn og løb fra ham — ”dine øjne ser så underlige ud. Du vil dog ikke gøre fader fortræd?”.

”For eders skyld vil jeg ikke forbande ham” — sagde den gamle med dæmpet stemme — ”men fordømt være den ånd, der er over ham og mit forvendte, ulykkelige folk. Jeg skal ryste støvet af min fod på din dørtærskel, søn! og du skal aldrig mere se mit åsyn i Verden; men denne time skal du ihukomme på dit yderste. Før vil jeg våbenløs udvandre blandt vore fjender — før vil jeg blotte dette grå hoved for deres stenkast og sønderslides af de rasendes negle — før end mine egne børn skal udrykke skægget af min gamle hage eller kaste mig på døren, som en betler”.

”Bliv! Er du forrykt?” — råbte Samuel efter ham — ”du slipper ikke levende gennem pøbelen derude. Hold på ham!” — sagde han til de andre — ”han er afsindig, som I ser, og går i barndom — jeg ville s’gu dog nødig, han skulle komme nogen skade til på lemmer og helbred”.

Men den gamle Philip Moses gik, som Loth fra det synkende Sodoma[1], og så sig ikke tilbage. Ingen vovede heller at standse ham; thi hans tale og hans knusende blik havde forfærdet dem alle. Med sit isgrå, blottede hoved og i den sorte, sønderrevne silketalar gik han uden stav alene ud af huset og rystede støvet af sin fod på tærskelen. Da den hamborgske pøbel så ham, begyndte vel et par drenge at gentage forfølgelsesråbet, men der var ingen, som istemte det denne gang eller opløftede en hånd mod den tavse, ærværdige olding.

”Lad ham gå med fred!” — sagde den ene til den anden — ”det er jo den gamle Philip Moses; det er en ærlig mand — ham er det synd at røre ved eller spotte”.

”Men havde vi fat på hans søn, juveleren” — sagde andre — ”han skulle ikke slippe så vel herfra! Det er den værste blodsuger af dem alle”.

~~~~~~~~~~

Det var allerede sildigt ud på natten. Tumulten var ophørt på gaderne. Ingen vogn rullede mere fra komedien eller fra spilleselskaberne hos de rige

[1] Jf. 1. Mosebog, 13:10.
~~~~~~~~~~

hamborgske købmænd. På ”Jungfernstieg”[1] var promenaden for længe siden endt, og pavillonerne var lukkede. Lygten skinnede dunkelt på det store skilt ved ”Alte Stadt London”, og kun hist og her ravede en enkelt svirebroder nynnende hjem fra Sallon d’Apollon, oppasset og standset undertiden af et offentligt fruentimmer. Månen spejlede sig stille i Alsteren, og kun af og til råbte natvægteren hvad klokken var fra Michaelistårnet;[2] men på ”Jungfernstieg” gik endnu to underlige skikkelser frem og tilbage og syntes ikke at tænke på hjemmet, skønt den skarpe vind rystede bladene af træerne omkring dem, og de flyvende skyer tit fordunklede månen i den kolde septembernat. En ung, sorthåret pige gik, skælvende af kulde, ved en gammel jødes side og syntes at trøste ham med en venlig, deltagende stemme, og jøden var den gamle Philip Moses.

”Du fryser, mit barn!” — sagde den gamle og slog fligen af sin sønderrevne talar om hendes skulder — ”lad mig følge dig tilbage til din morbroders hus! Men jeg træder ikke over hans dørtærskel: Det svor jeg ham til, da han holdt bryllup med den forføriske kristenpige. I dag har den tredie søn lukket døren efter mig, og af døtre har jeg jo ingen mere på Jorden — jo, dig har jeg dog endnu, du er min fromme Rachels datter! — Nu kom, lad mig følge dig tilbage! Det er hårdt nok, du er fader- og moderløs og dine kristne mostres tjenerinde; for min skyld skal du ikke blive husvild. Stakkels Benjamine!” — vedblev han, da månen nu just belyste hendes fromme, barnlige ansigt, og han så tårerne glinse i de lange, sorte øjenhår — ”så holdt du dog endnu så meget af din gamle, strenge bedstefader, at du ikke frygtede for at løbe ud til mig på vor forfølgelsesdag, da jeg gik ene udstødt blandt vore fjender!” —

”Ak, du kære, gamle bedstefader!” — svarede Benjamine — ”hvor kunne morbroder Samuel være så ond imod dig! Men alle mine morbrødre er dog ikke så slemme som han; hos Daniel har jeg det hver anden uge ret godt, og hos Isaak er man nu også ganske venlige imod mig, siden jeg er blevet stor og kan gå tante til hånde i køkkenet. Gå nu med mig til én af dem! Deres koner og svogre hader os ikke som de andre kristne, og ét sted må du dog være. Siden morbroder Samuel er blevet så rig, kender han jo ingen af sine fattige frænder mere. Hvorfor har du også hellere villet være hos ham end hos de andre? Således som han har handlet imod dig i dag kunne dog vist ingen af de andre have båret det over deres hjerte. Hos Isaak har du jo ikke forsvoret

---

[1] Gade i Hamborg. I gamle dage var det her familierne spadserede om søndagen og luftede deres ugifte døtre (”Jomfruer”).

[2] Kirken Skt. Michaelis. Det 132 meter høje tårn på Skt. Michaelis-kirken, i folkemunde kaldet ”Michel”, er hansestadens vartegn. 453 trin fører op til tårnets platform, hvorfra man har en fantastisk udsigt over Hamborg og havnen. Man kan ikke længere høre vægteren råbe tiden fra klokketårnet; men man kan over nettet på YouTube høre ”Die Glocken der Evangelischen Kirsche St. Michaelis”. ! Kulturen er den der endnu; men den er ofte gode gemt.

at komme; så følg mig da derhen! Der skal jeg blive hos dig og pleje dig, og der skal de mange dejlige børn holde af dig og lære historierne af dig om Joseph og hans brødre og om den lille Benjamin, min navne, ligesom du lærte mig hos moder Rachel, da jeg var lille. Kom, bedstefader, kom! inden det bliver dag og vore forfølgere vågner! I denne trængselstid må vi dog holde os sammen — vi forhadte, ulykkelige flygtninge".

"Hos min søn Isaak var jeg ikke i fem år" — sagde den gamle langsomt — "hvor mange børn er det han nu har?".

"Ak, ved du ikke engang det, bedstefader! Og det er dog din egen søn — nu har han jo den femte søn i vuggen".

"Er hans kristne kone god imod ham? — Forvender hun ikke hans svage hjerte fra Jehova og vore fædres tro og skikke? I synagogen har jeg ikke set ham siden; men Børsen forsømmer han vist næppe".

"Kom med hen til ham, bedstefader! Og du skal se, han er bedre, end Samuel, skønt han ikke kommer i synagogen og lukker kun butiksdøren på klem om lørdagen. Hans små drenge vil du vist holde meget af, om også tante forkæler lidt den ældste. De har alle lyst hår og smukke blå øjne ligesom moderen. Der kommer også mange kristne i huset, og den gode maler Veit lærer mig undertiden at tegne, når jeg er der; men du hader jo dog ikke alle kristne, fordi nogle af dem nu hader os og er onde imod os? Du dømmer dem dog ikke alle så hårdt som disse vore kærlighedsløse forfølgere!".

"Nej, mit barn!" — svarede den gamle — "vel er den store menneskekærlighed just hvad de kristne bedst tror at have lært af deres vise, ulykkelige profet, men hvad de dog nu så slet viser os i deres gerning; dog være det langt fra mig at fradømme dem den! — Ransag dig selv, før du dømmer andre![1] — hedder vor kærlighedslov — så skal du finde forsoning i hjemsøgelsens time. Men gå nu ikke længere her så silde, min datter! Det kunne give dit gode navn til pris for bagvaskerens tunge, skønt det er en kærlighedsgerning, du øver, hvorfor den herre Zebaoth skal velsigne dig i din alderdoms dage. Lad mig kun tilbage på de vilde stier! — Herren kan også sende mig en ravn i min ørken, om han vil. Mit paulun[2] er nu det store Herrens tempel, hvor sol og måne er højalterets lys, og de fire verdenshjørner tabernaklets piller[3] — se derfra skal hans mægtige keruber nu lovprise hans

---

[1] Se Paulus' brev til Romerne, 2, 1: "Derfor har du ingen undskyldning, du menneske, som dømmer, hvem du så er. For med din dom over andre fordømmer du dig selv; du, der dømmer, gør jo selv det samme". Bibeludgaven fra 1992.

[2] Fristed.

[3] Tabernakel (af lat. *tabernaculum* 'telt, barak', dim. afledn. af *taberna* i bet. 'bod'), i ældre bibeloversættelser den transportable telthelligdom, der ifølge to beretninger i 2. Mos., kap. 25-30 og 35-40 blev fremstillet til at ledsage israelitterne under ørkenvandringen. "Piller" er derfor let overdrevet.

navn for mit øre som med klang af store basuner, når nattens vilde storme suser i mit hår. Lad mig gå, mit barn! Og græd ikke fordi jeg vandrer så ene! — Jeg vil hellere gå husvild på Jorden, end låne tag i forargelsens bolig — jeg vil hellere stenes af de kristne, end hånes, som et almisselem[1], af min egen slægt og selv måske høre det, når jeg ikke kan se forargelsens vederstyggelighed og tie!".

"Nu vel, så bliver jeg hos dig" — sagde Benjamine — "så må de kristne stene mig i dine arme!".

Den gamle tav, og en hård kamp syntes at foregå i hans hjerte. "Kom da, mit barn!" — sagde han endelig og greb Benjamine ved hånden — "for din skyld vil jeg tåle forsmædelsen og tigge husly hos den søn, som havde en fremmed kvinde kærere, end sin faders velsignelse".

De gik nu tavse ned på "Hopfenmarkt"[2] og ringede på ved klædehandler Isaaks dør. "Er det nogen af vores folk?" — hviskede en ængstelig stemme ud af vinduet. Philip Moses svarede på hebraisk, og lidt efter gik gadedøren op.

Isaak modtog sin gamle, forladte fader, som det lod til, med oprigtig glæde, men dog halvt forlegen og urolig over de daglige bebrejdelser, han nu allerede forudså, og den forstyrrelse i hans huslige liv, som han befrygtede af den strenge rabbin. Men den fælles nød og trængsel drog hjerterne sammen. Vel var Isaaks hus endnu forskånet for al ulempe, da han ved sit kristne ægteskab og sin hyppige omgang med kristne syntes ganske adskilt fra sine egne; men han levede dog i bestandig frygt for det fjendtlige sindelag mod jøderne, som nu virkelig var udbrudt i åbenbare voldsgerninger, og han søgte forgæves ved sin omgang og levemåde at skjule den deltagelse, han hemmeligt tog i sin ulykkelige nations skæbne. Med oprigtig harme hørte han nu, hvorledes hans rige broder Samuel havde krænket den gamle; og han bad faderen glemme alt og være som hjemme i hans hus. Men han besluttede dog tillige, ikke at lade sin husfred og daglige levemåde forstyrre ved den gamles fordomme, som han mente man kun måtte bære over med og beklage. "Som min gæst vil han finde sig i husets skik og brug" — mente han — "når han først bliver vant dertil, og vil ikke begynde anderledes, end vi kan holde ud".

"Din broder Samuel har ikke æret sin fader, og det kan ikke gå ham vel på Jorden" — sagde Philip Moses, og syntes at læse i sønnens ansigt hvad der foregik i hans sjæl — "men Herren give ham og vort folk kraft til omvendelse og lader ikke sit vrede ansigt falde på os til fordærvelse! Mine dage er ikke mange" — føjede han alvorligt til — "men havde det ikke været for min tro Benjamines skyld, havde jeg dog hellere villet udvandre i den vide verden,

---

[1] Person, som lever på andres sparsomme bekostning.

[2] Humle-markedet.

end sætte dit hjerte, min søn, på en prøve, som jeg frygter er over dets kræfter".

Isaaks kone blev ilde til mode, da Benjamine kom ind til hende i sovekammeret og fortalte hende, hvad der var sket.

"Det går aldrig godt" — sagde hun — "skal vi nu have den gamle straffeprædikant her i huset. Mig hader han allerede fordi jeg ikke er af eders nation; for min skyld har han jo aldrig før sat sin fod her i huset".

"Nej, bedstefader hader ikke de kristne" — sagde Benjamine glad — "nu bliver han jo her og bringer lykke og velsignelse i huset. Ikke sandt, bedste tante, den lille, blå stue må jeg udrømme til ham og så blive her hver dag til bedstefaders pleje? Hos morbroder Samuels turde jeg jo aldrig komme til ham, og han har dog holdt så meget af mig fra jeg var ganske lille".

"For det første kan det vel ikke være anderledes" — svarede tanten fortrædelig. — "Gør kun stuen da i stand til ham, Benjamine! Men gør du mig for meget væsen af ham eller gør mig for mange ophævelser med dette nye huskors, så sender jeg dig tilbage til Daniels. For det første kan du også blive; men hold ham så meget som muligt fra børnene og os andre! Vi kan have plage nok med ham ved middagsbordet".

"Stakkels, stakkels bedstefader!" — sukkede Benjamine hemmeligt og gik grædende fra sin ukærlige tante, som vel ofte før havde givet hende hårde irettesættelser, men dog aldrig krænket hende så bittert i sjælen som nu.

Isaak havde siden en ubehagelig ægteskabsscene og en heftig ordstrid med sin hustru om den gamle, som han ikke kunne nægte plads i sit hus, hvor mange betænkeligheder han også selv gjorde sig derover.

Næste dag var det lørdag. Gamle Philip Moses holdt sabbat på sit værelse og bad for sit ulykkelige folk, men forstyrredes ofte smerteligt i sin andagt, når han hørte sin søn tale højt i boden for sine varer og rasle med sølvpenge på disken, medens konen i de andre værelser havde travlt med rengøren og anden daglig husgerning, hvormed Benjamine måtte gå hende til hånde. Han hørte ofte, hvor tanten skyndede på hende, og hun havde næppe fået et øjebliks tid til at liste sig ind til den gamle for at sige ham et venligt god morgen og bringe ham frokosten. Han så da vel, at hun havde grædt, men ville ikke berøve hende den glæde at tro, hun havde skjult det for ham.

Philip Moses lå med sit gamle hoved tilhyllet i støvet og bad, da Benjamine kom igen og kaldte ham til middagsbordet. Hans svigerdatter havde flygtigt bedt ham tage til takke med husets lejlighed, uden at kunne eller ganske at ville skjule sin misfornøjelse, og den gamle sad nu tavs ved bordet, uden at nyde synderligt af de fremsatte spiser; thi det meste var netop sådanne ting, som den mosaiske lov på det strengeste forbød. Sønnen syntes intet at mærke dertil; kun den stakkels Benjamine så det og hungrede også.

Der blev fortalt om tumulten forrige aften og at der ikke var et helt vindue i Samuels og flere af de anseligste israeliters huse; et par omløbende schakkerjøder[1] var endog blevet ilde medhandlede på gaden.

Gerhard Ludvig Lahde : *Sjakkerjøde, Skakkerjøde* eller *Sjakrejøde*. Kobberstik ca. 1810

”Hvorfor gør de rige også disse store figurer!” – sagde Isaak – ”og hvorfor søger de fattige ved unyttige særheder at drage folks opmærksomhed på sig!”.

”Er du blevet kristen, min søn?” – spurgte den gamle – ”eller er det måske ikke sabbat i dag?”.

[1] ɔ: Sjakkerjøde; jøde, der lever af at sjakre; småhandlende; opkøber og sælger af brugte klæder (kludehandler), brugsgenstande, købslåen, som oftest på en ufin, smålig eller påtrængende måde.

”Jeg holder mig til fædrenes forskrifter” — svarede sønnen — ”i hvad jeg anser for vigtigt og i hvad der passer sig til vor tid og til de begreber om helligt og vanhelligt, som min fornuft og samvittighed erkender. Jeg ville ønske, min fader kunne gøre det samme og ikke forargedes over hvad jeg anser for uskyldigt”.

”Min svigerfader må tage til takke med lørdagskost!” — sagde husmoderen nu og rakte ham med ubetænksom ligegyldighed en tallerken med flæskesteg — ”i dag er hele huset i uorden” — føjede hun undskyldende til, da han tavs stødte tallerkenen tilbage — ”og jeg har ikke været betænkt på gæster, som skal have det på anden måde, end vi er vante til”.

Der blev nu en forstemt tavshed ved bordet, og Isaak gav sin kone et bebrejdende blik, som hun ikke lod til at bemærke. Den gamle gjorde en bevægelse, som han ville rejse sig; men hans øjne faldt på Benjamine; han tav og blev siddende. Men hvad Benjamine læste i den tavse bedstefaders ansigt tvang en hemmelig tåre frem i de dejlige, sorte øjne, som hun forlegen slog ned, medens hun, uden at vide det, smuldrede sit brød i små krummer på dugen. For denne sin lille skødesynd fik hun nu atter en skarp irettesættelse af tanten, med en uskånsom erindring om, at det ikke var tider til at lege med brødet i. ”Det var godt” — hed det — ”om man havde noget at putte i munden på dem, der intet havde”.

”Kone!” — hviskede Isaak til sin hustru, da de rejste sig — ”det var ikke efter aftale”.

Da den gamle rabbin var ene med sin søn, så han ham alvorlig og længe i øjnene. ”Sig mig det kun rent ud, min søn!” — sagde han nedbøjet — ”den grå, gammeldags jøde er dig og din hustru en ubuden gæst, som I vel blues ved at tillukke døren for, men ikke ved at række malurtbægeret til velkomst, og min stakkels Benjamine er en betlerske her, til hvem I ikke har mange krummer brød til overs”.

”Hvorledes? min fader!” — stammede Isaak — ”skulle min kone — tilgiv hende! — en ubetænksomhed har jeg selv mærket, som har smertet mig”.

”Isaak! Isaak!” — vedblev den gamle — ”hvorfor bæver din stemme og hvorfor flygter dit blik for mit åsyn? — Endnu vil jeg kalde dig min søn og dvæle en stund, for at se, om du kan frelses. Dit hjerte var dog ikke ondt, Isaak! men det gik dig som de sønner af Israel, som hos de fremmedes døtre forglemte fader og moder og den herre, som uddrog dem af Ægypten — de så aldrig det forjættede land”.

”Lad ikke mit ægteskab længere fortørne dig, min fader!” — begyndte nu Isaak — ”og forarges ikke over min huslige levemåde! Betænk, at jeg er kommet et halvt århundrede sildigere til verden end du! Meningerne forandres med tiderne, og i de forhold og forbindelser, jeg er kommet, har jeg lært at se meget i vor religion og vor stilling til den øvrige verden i et ganske

andet lys, end du. Blind måtte jeg vel være, om jeg ikke så, at vort folk er det mærkværdigste på jorden og uudsletteligt selv i sin undergang og adspredelse mellem folkene i verden; men derfor tror jeg ikke, at vi således udvortes skal adskille os fra alle andre mennesker evindelig. Indvortes kunne vi kun virkelig være, hvad der hemmeligt må styrke os i enhver undertrykkelse og hæve os højt over vore undertrykkere og foragtere, selv når vi må ydmyge os til at krybe i støvet for dem; men udvortes må vi smelte sammen med de store folkemasser, som ellers ville knuse os i vor hårdnakkethed".

"Forstår jeg dig ret, min søn! så mener du, vi kunne vedblive at være israeliter, når vi antager kristne skikke og sæder, og at vor slægt kunne bestå, uagtet vi opløste den selv og blandede vort blod med de fremmedes" —

"Som folk og stat, er vi jo dog opløste" — vedblev sønnen — "og med Jerusalems tempel[1] er vor udvortes gudstjeneste sunket i grus. Tror du ikke, at hvis vor store lovgiver havde levet i vor tid og i dette land, han da havde givet os ganske andre love og bud?".

"Også om at frygte den Herre Zebaoth og ære sin fader og moder?" — spurgte den gamle.

Nu kom der nogen ind, og samtalen var afbrudt.

Om aftenen var Isaak ikke til stede. Men nogle af hans kones frænder var kommet i besøg tillige med et par unge modegække fra nabolaget. Ingen syntes at lægge mærke til den gamle Philip Moses. Han sad stille i en krog og hørte nogle af de unge herrer le højt og more sig over "jødeoptøjerne", som de mente snart ville begynde igen. Iblandt de fremmede var også en ung, smuk mand i gammeltysk dragt og med lange, gule lokker om den hvide krave. Det var den unge maler, Veit, som for nylig var kommen tilbage fra Rom, hvor den dragt var almindelig blandt kunstnerne; også over ham havde de unge herrer opholdt sig, af frygt for at han ville gøre dem rangen stridig med at indføre nye moder i Hamborg; men dertil havde Veit slet ikke lagt mærke. Han var en søn af den gamle doktor på "Hopfenmarkt", som var husets læge. Ved faderen havde han fået adgang der i huset, som tegnemester; men hvad der drog ham did var især Benjamines skønne ansigt, der havde en særdeles interesse for ham, som kunstner. Han havde hidtil ingen del taget i samtalen, men stod ved vinduet og talte sagte med

---

[1] Templet i Jerusalem (hebr.: בית המקדש "Bet HaMikdash") var jødernes vigtigste helligdom i antikken, ifølge klassisk jødisk overbevisning det primære opholdssted for Gud på jorden. Det lå på Tempelbjerget i Jerusalem og det blev ifølge Bibelen opført i det 10. århundrede f.Kr. af kong Salomo. Salomos Tempel blev ødelagt af babylonerne i 586 f.Kr. Det blev sidenhen genopbygget, kaldet "Det Andet Tempel", bygget i 515 f.Kr. og flere hundrede år senere renoveret og udvidet af Herodes den Store. Templet stod indtil 70 e.Kr. hvor det blev ødelagt af romerne. Tempelpladsens vestmur, Grædemuren, er i dag det eneste tilbageстående vidnesbyrd om jødernes tempel, og regnes for jødedommens helligste sted.

Benjamine om den gamle, ærværdige bedstefader, som han straks havde bemærket og hilst med den ærbødighed, hans alder og ædle udseende opvakte, og over hvis skønne, patriarkalske oldingehoved han ret havde glædet sig. Nu hørte han, hvorom talen var og vendte sig hastigt fra Benjamine, for ved et lykkeligt indfald at give samtalen en anden vending; men de ubetænksomme unge herrer kom snart igen tilbage til deres overgivne spas over de mange komiske optrin, tumulten igen havde foranlediget, og de syntes over deres egne vittigheder rent at forglemme i hvis hus de var og hvem der var til stede. Derom erindrede nu Veit dem på så tør og træffende en måde, at de gik beskæmmede og forbitrede bort og hviskede ham kun et par ord i øret om, at de i morgen tidlig var at finde på Vincent-Bastei ved obelisken. Men det var der ingen, der hørte, uden Veit selv, som lovede sig et mere morsomt optrin ved det stævnemøde, end forfølgelsesscenerne, de unge herrer nylig havde fundet så latterlige.

Men hermed var striden ikke til ende. Et par aldrende købmænd tog på en måde deres bortgangne venners parti og syntes i det mindste ikke at misbillige den tugtelsesret, det længe udsugede folk, som de ytrede sig, selv nu tog sig over deres privilegerede, israelitiske plagere.

Da tog Veit igen ordet og nedrev med varme det hadefulde, ukristelige sindelag, som kunne fornedre kristne til skammeligt at bryde den fred, staten i alles navn frivilligt havde tilstået et landflygtigt, værgeløst folk. "Vi klager over, at de hader og bedrager os" — sagde han — "elsker vi da dem, når vi vil stene dem? Bedrager vi dem da ikke langt værre, idet vi bryder tro og love og sviger det sikkerhedsløfte[1], vi har givet dem, som vore medborgere? Retfærdigt var det, om vi tålte dem, smukt, om vi selv var bedre, og kristeligt, om vi kun tvang dem til at elske os. Men det sker ikke ved had og hån og forfølgelse, det sker ikke ved uædel grusomhed mod værgeløse".

---

[1] Den 29.3.1814 udstedte kong Frederik VI (1768-1839) en forordning, som sikrede jødernes stilling som medborgere i den danske stat. Forordningen var en reaktion på "jødefejden" 1813-14, som var både af litterært og pøbelagtigt tilsnit. Jøderne fik lovfæstet deres ret til at drive erhverv på de fleste områder, og det var bemærkelsesværdigt, at jødernes egne repræsentanter medvirkede ved udarbejdelsen af lovteksten. Derved nedlagdes det legale grundlag for Mosaisk Trossamfund.
Den "litterære" jødefejde i samme periode var i særdeleshed ubehagelig. Den danske "forfatter" Thomas Thaarup (1749-1821) medvirkede, inspireret af underlødige tyske pamfletter, i en systematisk bagvaskelse af jødedommen som sådan. Hans utrættelige vedholdenhed i så henseende er så meget mere ejendommelig, som mange gode kræfter, herunder Steen Steensen Blicher (1782-1848), og Jens Immanuel Baggesen (1764-1826) kæmpede imod. Også hofpræsten Christian Bastholm (1740-1819) var aktiv antisemit, og han medvirkede til, at der blev skabt grobund for antisemitiske optøjer.
Under den egentlige Jødefejde i 1819-20 tog pøbelen over i en sådan grad, at Fr. VI. fandt sig nødsaget til at sætte sit lette kavaleri ind, der hvor det gik hårdest til.
Uhyrlighederne antog sådanne dimensioner, at man endog beskyldte jøderne for at have forårsaget Statsbankerotten i 1813. Den tysk/danske professor Leif Ludwig Albertsen har skrevet en såre læseværdig og meget smuk, lille bog om Jødefejden: "Engelen Mi", 1984.

Benjamine belønnede sin nations varme forsvarer med et venligt, taknemmeligt blik, og den gamle Philip Moses rejste sig nu høj og stille fra sin krog. ”Retfærdig er vor ydmygelse for Herren” — sagde han — ”men uretfærdig og uren er den menneskehånd, som ydmyger os. Modtag en oldings taksigelse” — her vendte han sig nu til den unge Veit — ”fordi du ikke istemmer forfølgernes råb og ikke løfter stenen imod os i vor forhånelses tid, men har et kærlighedsord til overs for Herrens nedsunkne, ydmygede folk i vor hjemsøgelses time!”.

”Hvem er den underlige gamle? — han taler jo som en bibel” — sagde de fremmede til hinanden og studsede.

Isaaks ældste søn, som var en dreng på fem år og var moderens øjesten og udtrykte billede, havde hele dagen gået og set på den gamle, som på et vidunder. ”Er du ikke en jødepræst?” — sagde han nu og nærmede sig dristigt — ”fy, hvilket langt, stygt skæg du har! — Kom ikke til vinduet! Så slår de vore ruder ind, siger moder”.

”Det er jo din bedstefader” — hviskede Benjamine — ”ham skal du holde af og være artig imod, Carl!”.

”Å, snak!” — råbte drengen og lo — ”har jeg en skægget smaus[1] til bedstefader, som ikke tør spise flæsk? Nej, ham skal vi lege hep, hep med, som de andre drenge!”[2].

Benjamine græd og holdt drengen for munden, at den gamle ikke skulle høre hvad han sagde; men den ulykkelige bedstefader havde hørt hvert ord, og i hans eget barnebarns mund klang forfølgelsesordet ham som den giftigste hånlatter fra Gehenna[3]. Han opløftede sin hånd som for at knuse den slange, der havde hvislet i hans øre, og nedtordne forbandelsen over sin egen slægt. — Da traf ham Benjamines tåreblik — han lod armen synke og stod bleg og tavs med de stirrende øjne heftede på jorden.

I det samme trådte Isaak ind og så de forlegne ansigter omkring sig; thi der var ingen af de fremmede, som ikke havde medynk med den gamle og bluedes ved den forhånelse, han led blandt sine egne. Nogle var allerede gået bort, og de andre fulgte efter.

”Hvad er her på færde?” — spurgte Isaak og så på den forstenede gamle med et mistænkeligt sideblik til sin kone — ”har nogen fornærmet min gamle fader?”.

---

[1] ɔ: Smovs; tidligere skældsord eller øgenavn for en jøde, jf. jødesmovs.

[2] Ingemann sammenfatter her i få linjer hele den uhyrlige mobning, som den europæiske pøbel i århundreder har udsat de jødiske mindretal for.
Ifølge den jødiske Halacha lov og andre religiøse love, er der sat klare og snævre grænser for, hvad en ortodoks jøde må spise og drikke, den såkaldte *Kosher* føde. Reglerne er ganske komplicerede, og de går, som megen anden jødisk tradition, meget langt tilbage i tiden. Disse regler kender drengen naturligvis ikke; men han véd, at jøder ikke må spise flæsk.

[3] Jødedommens og andre hebraiske religioners svar på Helvede eller Skærsilden.

”Hvad kan jeg gøre for hvad det uskyldige barn der sladrer?” — svarede hans kone. ”Kom, min dreng!” — vedblev hun, idet hun tog sin lille yndling ved hånden og gik ud af stuen med ham — ”herefter tør ingen af os mere lukke munden op i vort eget hus”.

Den unge Veit stod, blussende af harme, med Benjamine hos den gamle og havde taget ham varmt deltagende i hånden; men oldingen stod endnu der, som livløs, med øjnene stift fæstede på gulvet. Nu så han sig om, som om han vågnede af en drøm, og da han så sin søn stå for sig, styrtede tårerne ned ad hans blege kinder i det lange, hvide skæg.

”Farvel, min søn!” — sagde han og lagde sin hånd på sønnens hoved. — ”Herrens hånd har straffet dig hårdt, for din afvendelse — jeg vil ikke forbande dit hus — men jeg går, før end det nedstyrter over mit hoved”.

Med disse ord gik han bort, og sønnen vovede ikke at holde den fortørnede fader tilbage. Men Benjamine fulgte grædende efter ham, og den unge Veit fulgte i nogen frastand dem begge, for i nødsfald at beskytte de ulykkelige mod den urolige pøbel, for man begyndte nu allerede at forny den forrige aftens tumult, og der var flere mennesker forsamlet på gaden end sædvanlig.

Veit så den gamle tage vejen til Altonaporten, med Benjamine ved hånden, som han forgæves havde bedt gå tilbage, og deres deltagende ven tvivlede nu ikke på, at den gamle ville udvandre af byen og måske søge et fristed i Altona. Han besluttede at følge efter dem did og skaffe dem husly hos en af sine bekendte der. Men i trængslen og mørket kom de ham af syne, og før end de nåede Altonaerporten, blev de standset og forhånet af en hob gadedrenge og berusede håndværkssvende, som løb fra gade til gade og slog vinduer ind hos alle jøder.

”Hep! Hep!” — råbte forfølgerne — ”hvor vil du hen med den smukke pige? gamle smaus!”.

Nogle rykkede ham allerede i skægget, og andre begyndte at ville tillade sig uanstændigheder mod den dødblege, forfærdede Benjamine. Men da gjorde Veits Ziegenhainer-Stok[1] plads blandt den forvorpne pøbel; mange brave Hamborgborgere ilede ham velvilligt til hjælp, og medens vagt og politi adsplittede forfølgerne, førte Veit begge sine flygtninge gennem en port, som havde gennemgang til en sidegade. Efter adskillige omveje bragte han dem endelig i fuldkommen sikkerhed hos sin fader, den gamle doktor Veit, som med deltagelse og menneskekærlighed kom de ulykkelige til hjælp med hvad hans hus og kunst formåede. Benjamine var halvdød af skræk, og den ulykkelige gamle sank bevidstløs til gulvet over dørtærskelen.

---

[1] Selvgroet, natursnoet spadsererstok, ofte benyttet af farende håndværkersvende (naverne). ”Ziegenhain” er en tysk lokalitet nær byen Jena.

Da den gamle var bragt til live igen, så han vildt omkring sig som en rasende; han rev håret af sit hoved og råbte med den mishandlede profet: ”Forbandet være den dag, på hvilken jeg blev født! — Den dag, på hvilken min moder fødte mig, skal ikke vorde velsignet. — Forbandet være den mand, som bragte min fader et godt budskab og sagde: Dig er født et drengebarn, som glædede ham såre! — At man ikke dræbte mig af moders liv! at min moders liv ikke blev min grav og hendes liv havde blevet frugtsommeligt evindelig! — Hvorfor kom jeg ud af moders liv for at se møde og sorg, og mine dage skulle endes med skamme!”.

Han faldt atter tilbage i sin bevidstløse tilstand, og en heftig feber afløste nu hans voldsomme sindslidelser og syntes ligesom at dysse hans smerte i blund. Men den kom dog ofte voldsomt tilbage i hans drømme og feberfantasier, hvori han ofte med Job forbandede sin fødselstime og med profeterne så sit ulykkelige folks undergang og Jerusalems ødelæggelse. ”Se!” råbte han da — ”se, hvor de belejres og trænges! hør, hvor de hyler og jamrer! — se, hvor de må æde deres sønners kød og deres døtres kød og hver sin vens kød! — se, hvor de falder ved sværdet for deres fjenders ansigt og deres hånd, som søge efter deres liv! — og se, hvor deres døde kroppe henkastes til spise for himlens fugle og de vilde dyr på jorden! — og det er mine børns skyld altsammen. Ve dem!” — jamrede han og vred sine hænder. — ”Ve dig, fortabte Israel! Du synker i det glødende Gehenna og forgår, som Sodoma og Gomorrha[1], i dine synders mangfoldighed”. —

Når han således ængstedes, sad Benjamine ved hans leje og bad eller læste for ham i den gamle Veits bibel, til han fik fred og de skrækkelige syner forsvandt.

Den gamle doktor Veit havde gjort sit hus til et fristed for de ulykkelige, og hans søn, den unge maler, sad ofte hele dagen med Benjamine hos oldingen og deltog skiftevis med hende i at våge over ham. Tit, når Benjamine havde læst den gamle til ro og sad stille med den hellige bog ved hans leje, medens han slumrede, og det herlige oldingeåsyn smilede beroliget til hende i drømme — sad Veit med sin pensel lige for dem og afbildede dem begge. For Benjamines sjæl gik et underfuldt lys op ved, hvad hun læste for den gamle og hvad hun talte med den fromme maler om den hellige bog, som indeholdt kilderne både til hendes og til hans forskellige trosbekendelser.

En dag var Veit kommet hjem med armen i et klæde og foregav at have stødt sig ved et fald. Men han havde set sig nødt til med kården at tugte de to overmodige, unge modegække, som forgæves havde ventet ham på Vincent-Bastei hin morgen, da han ikke kunne forlade sine flygtninge. De havde

---

[1] ɔ: Sodoma og Gomorra; på grund af tøjlesløs livsførelse blev de to byer tilintetgjort; Gud lader svovl og ild regne ned over dem, jf. Første Mosebog, kap. 18, 16-19…

pralet så lydeligt over deres mod og gjort sig så lystige over Veits udebliven, at han til sidst havde lært dem i det mindste at nedstemme tonen i seks uger under sårlægens hånd. Veits eget sår var ubetydeligt; få dage efter var bindet af armen, og han kunne uhindret føre penselen igen. Benjamine havde han intet sagt derom; men hun formodede hvad der var hændt, og hun velsignede ham i stilhed for den ædelmodige iver, hvis krigerske følger han i sin fredelige stilling selv skjulte, som en dårlig ubesindighed.

Imidlertid blev den gamle daglig bedre. Hvad Veit følte for den skønne jødinde var snart ikke længere nogen hemmelighed for ham selv, og hun så det tusinde gange om dagen i hans stille, kærlighedsfulde blik; hun hørte det hvert øjeblik i den tone, der ledsagede ethvert af hans ubetydeligste ord. Hans billede havde også bestandig stået skønt og elskeligt for hendes sjæl fra det første, hun så ham, men især siden den aften hos morbroderen, da han med ædel harme drev spotterne fra huset og så varmt forsvarede hendes ulykkelige nation mod deres forfølgere. Og nu hans kamp for dem siden og den deltagelse, han fra hint øjeblik havde vist hende og den kære, gamle bedstefader — den beskedenhed og skånsomhed, hvormed han skjulte enhver velgerning og ethvert offer, han bragte de ulykkelige — alle disse træk af en ædel, fintfølende sjæl udviklede umærkeligt den unge, opvoksende kærlighed under taknemmelighedens hellige hylster. Men endnu havde ingen af dem røbet med et eneste ord, hvad dog ingen af dem længere kunne tvivle på.

Nogle uger var forgangne. Forfølgelsesraseriet mod jøderne var ophørt. Der var atter roligt i Hamborg, og de forfulgte israeliter turde atter lade sig se på gaderne, uden at spottes eller mishandles. Men aviserne fortalte nu, hvorledes det samme raseri havde udbredt sig til andre stæder, og fra København[1] og næsten alle danske byer hørte man lignende skammelige optrin.

Den gamle Philip Moses stod nu op fra sit sygeleje; men hans gang var langsom og vaklende. Derimod syntes hans åsyn langt mindre strengt og forstenet. Det var ligesom en venligere ånd var faret over ham og havde efterladt en sælsom glans i hans øjne: Det var som hans sjæl var kommet forsoningen og forklarelsen nærmere.

Det var ham længe ubegribeligt, at det var kristne, han måtte takke for sit liv og sin kære Benjamines redning; thi fra overfaldet på gaden havde han ikke vidst, hvad der var foregået med ham.

---

[1] Jødefejden i København fandt sted fra september 1819 til januar 1820, formentlig direkte inspireret af optøjer i flere tyske byer (bl.a. Hamborg). Den var formentlig forårsaget af samtidens økonomiske krise. Angrebene blev strengt bekæmpet af politi og militær, dels fordi jøderne i 1814 havde opnået borgerrettigheder og dermed havde krav på statens beskyttelse. Jf. diverse internetkilder.

Hans søn Samuel, den rige juveler, var imidlertid pludselig, ved et fremmed handelshus' fallit og egne uheldige spekulationer, aldeles ødelagt. Som en betler, havde han forladt Hamborg og var endogså blevet overfaldet og mishandlet på flugten. Skønt enhver brav hamborger misbilligede denne grusomhed mod en værgeløs flygtning, havde dog ingen stor medlidenhed med ham, især for hans opførsel mod faderen, som alle ærede, som den retskafneste af hele hans nation, og over hvem en efterglans endnu syntes at være udbredt af de store lys, som i maccabæernes[1] og profeternes tider havde gennemstrålet dette forunderlige folk.

De sidste genvordigheder havde også knækket de hamborgske israeliters overmod. De begyndte atter at ty til deres præster og den længe forladte synagoge. Der kom nu også bud til den gamle Philip Moses, at menigheden ønskede ham tilbage i sit samfund og havde ved et sammenskud sørget for hans ophold og tilkommende uafhængighed af slægt og venner. Thi han havde ofte forudsagt og truet dem med, hvad der nylig var sket, hvis de ikke omvendte sig, og de begyndte nu at ære ham som en stor Jehovas mand, over hvem de gamle profeters ånd endnu hvilede.

"Vil du nu omvende dig, Israel!" — sagde den gamle til sit folks udsendte — "vil du afto[2] dit hjerte fra ondskab, så skal Herren atter vende sit ansigt miskundelig til dig og ikke beholde sin vrede evindelig. Thi bjergene skulle vel vige og højene bevæges, men min miskundhed skal ikke vige fra dig og min freds pagt ikke bevæges, sagde Herren, din forbarmer[3]. Se! Han har været vor husbonde og vil være det til dagenes ende. Den stund skal visselig komme, da herrens forløste skal komme tilbage og komme til Zion med frydesang, og evig glæde skal være over deres hoved; fryd og glæde skal de bekomme, og sorrig og suk skal fly fra dem. Sandelig! Israels frelse er Herren vor Gud; ham skal jeg endnu bringe et forsoningsoffer[4] for mit revsede folk, inden jeg indvandrer til fader Abrahams hvile".

Da nu Philip Moses tog Benjamine ved hånden og trådte frem for den gamle doktor Veit og hans søn, for at tage afsked og endnu engang bede Herren velsigne dem for al den menneskekærlighed og bistand, de havde

---

[1] Jf. Judas Makkabæer (Makkabæus) (d. 161 f. Kr.), jødisk præst, anfører i den religiøs-nationale opstand mod syrerne 167-161 før Kristus.

[2] Rense.

[3] Dette er bibelteksten i Esaias 54, 10, i hvert fald fra begyndelsen af 1800-tallet og frem til 1871. I en bibel fra 1992 står der: "For bjergene kan rokkes og højene vakle, men min troskab mod dig rokkes ikke, og min fredspagt vakler ikke, siger Herren, der viser barmhjertighed".

[4] Et forsoningsoffer er et meget gammelt begreb bundende i troen på, at en gud/Gud kan fornøjes/formildes og menneskene forsones ved, at der afbrændes et offer til gudens/Guds ære, oftest et dyr, men undertiden kan der også være tale om et menneske. Se f.eks. 1. Samuelsbog, 6. I fortællingen om Abraham og Isak i 1. Mosebog, 22, er der ikke tale om et "soningsoffer", men om et i en moderne begrebs-sammenhæng lidt uhyggeligt brændoffer, som først og fremmest er en "loyalitets-prøve".

ydet dem — da så de unge mennesker smerteligt på hinanden, og tårerne styrtede dem begge af øjnene.

”Ja, Benjamine! Nu ser jeg det — du elsker mig, som jeg længe har elsket dig” — sagde den unge Veit pludselig og greb hendes hånd, og før end Benjamine kunne besinde sig, lå de begge for de gamles fødder og bad om deres velsignelse.

Begge de gamle trådte forbavsede tilbage.

”Havde jeg tænkt på dette, min søn!” — sagde fader Veit — ”havde det vel været bedre, du var blevet i Rom. — Hvorledes skal dette blive muligt? Eders forskellige trosbekendelse” —

”Benjamine er kristen i hjertet!” — sagde sønnen hastigt, idet han rejste sig og hævede den skælvende pige — ”ved denne ærværdige oldings sygeleje har hun læst vore hellige skrifter, og deres guddommelighed har gennemtrængt hendes sjæl” —

”Er det sandhed? Benjamine!” — spurgte gamle Philip Moses og blegnede.

”Ja, bedstefader! Så er det i sandhed!” — svarede den fromme pige og omfavnede oldingens knæ — ”det var Kristi ord, jeg læste for dig, når du i din sjælekval forbandede din fødselstime; det var Kristi ord, som gav dig fred, når du med profeterne fordømte dit folk og så os synke i den evige fordømmelse!”.

”Du er kristen i hjertet, Benjamine! Og elsker denne kristne?” — spurgte den gamle langsomt og vaklede.

”Ja, bedstefader! Ja, så er det i sandhed!” — vidnede den bævende pige og badede hans knæ med sine tårer.

”Også du, Benjamine! — også du, min Rachels datter! — mine gamle dages sidste trøst! — også du!”. — Her kvalte tårerne den gamles stemme; han indhyllede sit hoved tavs i sit klædebon og vaklede mod døren.

”Farvel da for denne verden!” — sagde Benjamine til den blegnende Veit, idet hun med pludselig sjælsstyrke løsrev sig af hans arme — ”hvor loven er kærlighed og retfærdigheden nåde, hvor Jehova og Kristus er ét, der er vi det også evindelig. Tag mig med dig, fader!” — sagde hun derpå og styrtede efter den gamle — ”tag mig med dig og lad mig dø i dine arme! men fordøm mig ikke i min dødsstund! Hvad der er sket i min sjæl var den højestes vilje”.

”Tabt — for denne verden” — sukkede den unge Veit og sank til faderens hjerte, da døren lukkedes mellem de elskende — og deres kærlighedshåb syntes udslukt for jorden.

~~~~~~~~~~
~~~~~~~~~~

”Hvad har du for? min søn! Du går jo som en drømmer, og hvad skal den indpakning til?” — sagde den gamle doktor på ”Hopfenmarkt” nogle dage efter til sin søn. — ”Er din kærlighed så heftig, at den ikke mere står til at overvinde, og elsker pigen dig så højt som det lader til, så har jeg jo intet mere derimod, og gamle Philip Moses er vist for ædel en mand til at ville eders ulykke”.

”Jeg ærer ham næsten som en hellig profet!” — svarede sønnen — ”om han også nu lægger mig i graven. Jeg har talt med ham, fader! Hans strenghed ville jeg have bekæmpet; men hans mildhed afvæbnede mig, og hans kærlighed knuste mit sidste håb. Jeg ser det: Han kunne af taknemmelighed nu selv måske lægge vore hænder i hinanden; men hans gamle hjerte ville briste derved, og jeg måtte anklage mig, som hans og Benjamines morder. Han er urokkelig i sin tro, den gamle, og måtte fordømme Benjamine i sit hjerte, hvis hun frafaldt for hans øjne eller modtog mig — selv af hans hånd”.

”Men hun er jo allerede frafalden i ånden — hun elsker dig jo og har bekendt det for den gamle — og han fordømte hende ikke derfor”.

”Men han måtte det, hvis hun ved en offentlig gerning bekræftede det. Han elsker hende så højt som sin sjæl — men han ville fordømme sin egen sjæl, hvis den veg fra Jehova, som han kalder det”.

”Så giv tid, min søn! Den gamles dage er ikke mange. Han faldt med døden i sit hjerte over min dørtærskel”.

”Ak, fader! Du kender ikke Benjamine — hendes hjerte vil måske briste derved; men hun vil ikke være den døde mindre tro, end den levende. Dog synet af min smerte skal ikke forstyrre den fred, hendes stillere sjæl måske selv i forsagelsen af sin lykke vil finde. Lad mig rejse, min fader! For mig er der intet håb mere om lykke i verden; men fred vil jeg søge i kunstens hellige land og ved graven af al verdens herlighed og forgængelige glæde”.

Således talte fader og søn, medens den gamle Philip Moses bragte det store forsoningsoffer for sit ulykkelige folk. Tre dage efter lukkede den udlevede olding sine øjne i den tro Benjamines arme.

~~~~~~~~~~

”I dag begraver jøderne deres sidste profet” — sagde en lystig spottefugl på ”Jungfernstieg” til sin selskabsbroder — ”se, hvor de samles fra alle gader og stræder! Og enhver, som møder ligvognen, må følge med”.

”Det er den gamle Philip Moses” — svarede den anden — ”det skal have været den eneste, rettroende jøde i byen og måske den sidste, virkelige
~~~~~~~~~~

Mosait[1] i verden — siger man. Han skal være død i den fulde og faste tro, at hans folk dog var det herligste på jorden og, trods al dets vanslægtning og alle dets trængsler, dog Guds eneste, udvalgte ejendomsfolk. Endnu på sit yderste skal han have ladet vinduerne åbne og ventet, at deres Messias skulle komme flyvende, for at føre ham og hans folk tilbage til det forjættede land".

"Hvilket galskab!" — svarede den første og lo — "men det må man tilstå, det er at være konsekvent til det sidste". — Og de gik nynnende ind i pavillonen ved Alsteren.

Om aftenen stod en ung mand i rejseklæder ved porten til den israelitiske menigheds kirkegård og stirrede bleg og vemodigt på en kvindelig skikkelse, som knælede inden for ved den nylig oprejste gravsten. Den rejsende var den unge maler Veit, som havde bestilt postheste, for samme aften at forlade sin fædrenestad for bestandig og begrave sig med sin håbløse lidenskab blandt det gamle Roms ruiner. Der ville han udsmykke sin lyksaligheds grav med minderne af det forsvundne. To uforglemmelige billeder var fremtrådt i hans liv, som hans skæbnes underfulde, dobbelte herolder; de var de kæreste og kostbareste klenodier, han havde pakket ind for at medtage, og de var den skønne Benjamines og den gamle Philip Moses' portrætter. Benjamines alt opofrende kærlighed til den gamle og den ærværdige patriarks urokkelige fasthed i fædrenes tro, som fordømte alt frafald og enhver blodsforbindelse med en fremmed tros bekendere, havde betaget ham ethvert håb. Dog endnu engang at se den elskede og for denne verden tabte Benjamine kunne han ikke nægte sit kummerfulde hjerte til afsked, og det var nu hans eneste trøst at tage en bekræftelse af hendes kærlighed med sig.

Således stemt havde han nærmet sig hendes bolig, da ligvognen med den gamle Philip Moses var kommet derfra. Han havde blandet sig i det voksende ligfølge, ligesom drevet dertil af en uimodståelig magt, skønt de forbigående undrede sig ved at se den lyshårede kristne i rejseklæderne, blandt lutter mumlende jøder, efter ligvognen. Da alle var gået tilbage fra graven, havde han ikke kunnet løsrive sig; men det var ligesom han måtte blive og der vente enden på sin sørgelige skæbne. Han ventede også vist, at Benjamine ville besøge graven inden natten. Hans formodning var opfyldt, og den tro Benjamine var kommet med blomsterne om aftenen for at strø dem på sin bedstefaders grav. Da hun kom, var han trådt til side, for ikke at forhindre hendes barnligt fromme offer, og nu vidste han hvorfor han så længe havde dvælet ved graven. Der var stedet, hvor han måtte tage afsked med hende for dette liv. Den gamles gravsten var jo grænsestenen, som adskilte deres vandring på Jorden. Endnu stod han stille ved

[1] Jøde (især), der bekender sig til den mosaiske tro; efterkommer af Moses eller Israelit (deraf navnet).

kirkegårdsporten og ville ikke forstyrre den fromme piges bøn. Først da hun rejste sig fra graven, for at gå tilbage, gik han hende stille og højtidelig i møde. Den religiøse retning, hans udvikling havde taget, var under hans kamp og tilvundne resignation blevet endnu mere fremtrædende. I hans hånd lyste et kors af glinsende perlemor, som hans afdøde moder fordum havde givet ham, som barn, til den, han engang gav sit hjerte. Det var ved indpakningen faldet i hans hånd, og det havde han nu medtaget, for at give sin tabte elskede det til afsked og amindelse[1]. Det skinnede nu smukt i de klare, venlige månestråler.

"Benjamine!" — sagde han — og hun hævede de skønne, sorte øjne og kendte ham. Men da hun så det lysende kors i hans hånd, sank hun knælende ned med de foldede hænder mod sit bryst. — "Himmel! Det er opfyldt!" — udbrød hun. — "Hans ånd viser mig fredens og frelsens billede ved graven".

"Hvorledes?" — stammede Veit anelsesfuld — "ved denne grav" —

"Ved denne grav skulle jeg skue min frelse — det var hans sidste ord til mig, da en engel forklarede hans åsyn i døden. Og se! Hans ånd har ledet dig hid med det hellige tegn i din hånd, som nu forener mig med din frelser for evig".

"Lovet være livets herre!" — udbrød den lykkelige — "og lovet være den ånd, som forener dig med ham ved den døde! Med mig er du nu også forenet, og jeg trolover dig nu for Guds åsyn, som min brud, ved denne gravsten, som jeg troede var grænsestenen, der adskilte os for verden". — Benjamine rakte ham sin hånd over graven og sank med stille tårer til hans hjerte.

Nu hørte han af Benjamine hvorledes den gamle i sine sidste øjeblik havde hævet sig begejstret og udråbt Davids og profeternes store forjættelser om Messias[2]. Han havde bedt Benjamine åbne vinduet, at han endnu en gang kunne se den lyse himmel, og da var det ligesom et helligt syn havde vist sig for ham i den venlige morgenrøde. — "Skuffe mig ikke mine bristende øjne" — havde han sagt — "så kom til min grav, Benjamine! og min ånd skal vise dig din frelse!" — Her var hans stemme blevet utydelig; men hans åsyn havde smilet forunderlig saligt. Med den stivnende hånd havde han endnu

---

[1] Erindring; påmindelse.

[2] Se således den dunkle forjættelse i Salmernes Bog, 2, 6. "Jeg har indsat min konge på Zion, mit hellige bjerg!".
Da Ingemann med det indgående kendskab til Jødedommen, som han lægger for dagen i novellen, ikke kan have været i tvivl om, at den gamle Rabbin ikke, selv i en momentan alderdomsformørkelse kunne finde på at anbefale sit barnebarn at konvertere til Kristendommen, står man med et forklarings-problem. Det mest nærliggende må nok være at antage, at Ingemann forestillede sig at den gamle Rabbin i sin forklarede tilstand skimtede jødernes Messias fremtonende for sit indre blik. Gjorde Ingemann i så fald dette med et glimt i øjet?!

gjort et tegn på sit dødsleje som et kors, og roligt havde han opgivet ånden i Benjamines arme.

”Det er opfyldt, forunderlig opfyldt!” — sagde Veit og knælede med Benjamine ved graven.

~~~~~~~~~~

Næste år stod samme dag et kristent, lykkeligt ægtepar ved den blomsterbestrøede gravsten, hvorunder den gamle Philip Moses stod oprejst, med det blege, ærværdige åsyn imod østen. Benjamine rakte den elskede hånden over gravstenen, idet hun trykkede det perlemors kors til sit hjerte. ”Nu har han set det store østens lys!” — sagde hun glad — ”det lyste alt her med den sidste morgenrøde i hans bristende øje, og han stirrer nu ikke forgæves efter det i graven. Det lyser over gruset af Guds hellige stad og i dets herligheds glans skulle alle slægter på Jorden velsignes”.[1]

~~~~~~~~~~

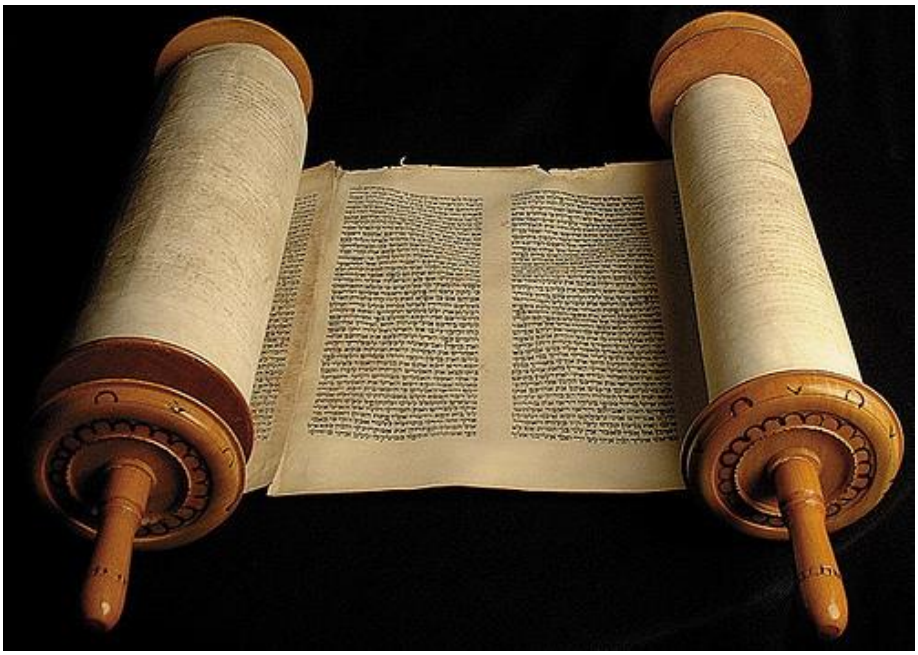

Torahrulle

[1] Sammenlign med St. St. Blichers novelle ”Jöderne paa Hald”, offentliggjort 1. gang i ”Nordlyset” i 1828. Her gifter den kristne Johan sig med den jødiske Sulamith, men først efter, at hun og hele hendes familie havde konverteret til Kristendommen.
Ingemann havde dog ikke fjernet sig så langt fra realiteternes verden, som man kunne tro. Mange københavnske jøder lod sig døbe, blandt andre digteren Henrik Hertz og storkøbmanden M. L. Nathansons børn., som ses på side 1 ovenfor.

FORTRØSTNING.

Vor Gud er trofast, han er stærk,
han kan mig nok beskytte;
han straffer strengt den Ondes Værk
og skjærmer Fromheds Hytte.
Han er min Fader, er min Ven,
han grunder al min Glæde.
Jeg veed, han er mig nær igjen,
naar jeg maa angsfuld græde.

Og derfor hviler jeg saa trygt
og frygter ej for Fare:
thi har jeg fast paa Herren bygt,
vil han mig vist bevare.
Hans Godhed varer evigt ved,
hans Arm kan aldrig mattes,
hans evige Barmhjertighed
kan ej af Støvet fattes.

Og voxe Floder for min Fod,
de synke for hans Stemme,
og ryster Stormen Egens Rod,
hans Ord kan Stormen tæmme,
og spinder Ondskab Snarer ud,
og ligger Fromhed bunden,
da stiger Bønnen heed til Gud, --
og Frelsen er alt funden.

Skrevet af den jødisk fødte, men ikke ortodokst opdragede, skuespilforfatter Henrik Hertz om natten den 5. september 1819, under jødefejden, mens pøbeloptøjerne i København var på deres højeste, og glassplinterne føg om ørerne på de jødiske handlende. Hertz havde på dette tidspunkt endnu ikke ladet sig døbe og dermed konverteret til Kristendommen. Melodien : Se nedenfor.

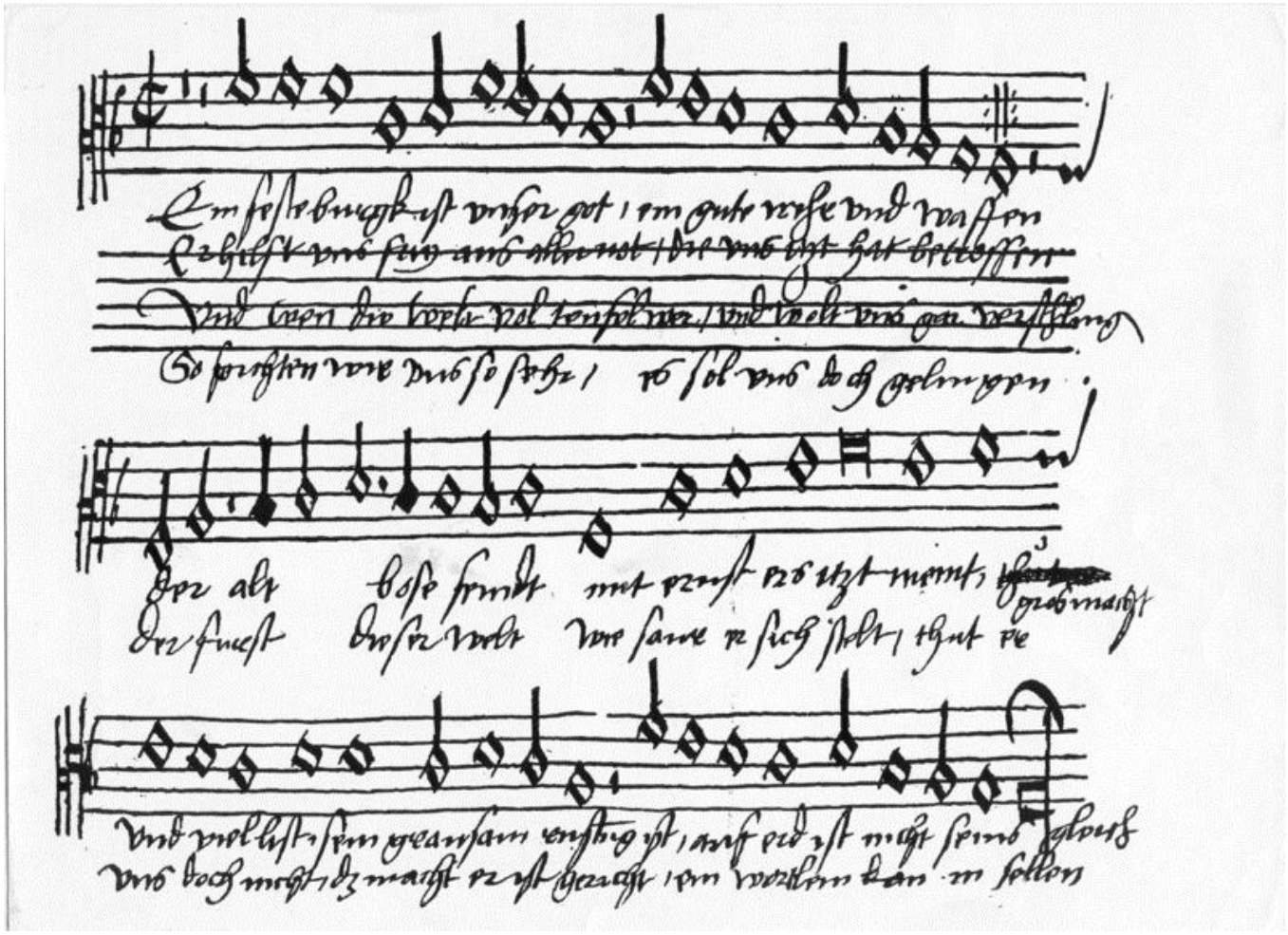

Martin Luthers salme *Ein feste Burg ist unser Gott* (ɔ: *Vor Gud han er saa fast en Borg*) i en håndskreven afskrift af Johann Walter, komponisten til melodien og en ven af Luther. 1525-29.

Ingemans novelle ”Den gamle Rabbin” er første gang trykt i *Noveller*, 1827, således: ”Det forbandede Huus”, ”Gravmælet”, ”Den gamle Rabbin” og ”Konstberider=Familien”. Værket indeholder følgende Forerindring :

De tre første Fortællinger, denne lille Bog indeholder, have i nogle Aar ligget færdige i min Pult og ventet paa et passende Følgeskab. I Forening med den sidste, som er et nyere Arbeide, overgiver jeg dem nu til mine velvillige Læsere, som et Tillæg til de af mig i Aaret 1820 udgivne Eventyr og Fortællinger, med det Ønske, at de maae finde samme venlige Modtagelse, som deres Forgængere.